Mitul anti-american

Aparut in ziua de Sim, Mai 01, 2004
]

Anti-americanismul este un mit politic, un raspuns la avansul democratiei si la sfidarile modernitatii. Este inradacinat in angoase, resentimente, frustrari, dar si in probleme reale ale lumii contemporane.
Zona post-comunista, ori "noua Europa" este insa mai degraba terenul pe care se poate dezvolta o ideologie opusa, anti-anti-americanismul.

Recent, am avut prilejul sa particip la o dezbatere pe tema anti-americanismului in lumea postcomunista, organizata la Scoala de Studii Internationale din Washington (SAIS). Am fost onorat sa ii am ca parteneri in aceasta discutie pe cunoscutii politologi Charles Gati si Ilya Prizel. Tema este, cum se stie, de o mare actualitate. Mai cu seama dupa 11 septembrie 2001, am asistat si asistam la o intensificare a discursurilor politice menite sa incrimineze America (adica Statele Unite) pentru toate viciile lumii moderne (numai aparent paradoxal, aceste vicii sunt adeseori degustate cu placere de unii dintre cei mai vehementi tribuni ai anti-americanismului).

Sa spun mai intai ca fenomenul este real, iar cauzele sunt profunde. Nu poti juca rolul de megaputere mondiala (sau hiperputere, cum o numea fostul ministru de Externe francez Hubert Vedrine), fara a provoca nu doar admiratie, ci si ostilitate. Nu vom studia niciodata indeajuns rolul resentimentului in istorie. Apoi, atunci cand ideologiile anti-capitaliste traditionale si-au cam epuizat potentialul mobilizator, anti-americanismul (logodit cu versiuni noi de anti-imperialism, azi camuflate sub sloganul "luptei impotriva globalizarii") poate fi acel mit politic capabil sa ofere raspunsuri facile la atatea din framantarile si disperarile lumii de azi. Exista evident un anti-americanism agresiv, formulat transant si fara echivocuri, deci vesiune "dura". Exista insa si un anti-americanism mai subtil, mai "moale" (soft), nu insa mai putin primejdios. In locul analizelor rationale se prefera demonizarea Americii (a se citi cartea lui Jean-Francois Revel pe aceasta tema). I se imputa acestei tari, deci Statelor Unite, un imperialism cultural si chiar unul culinar (ca si cum America este vinovata ca muzica si filmele create aici au impactul pe care il au si ca atatia europeni prefera sa vada filme americane, iar nu productiile vecinilor lor, ori chiar pe cele autohtone). Adaug la aceste forme de anti-americanism, varianta cea mai periculoasa antiamericanismul fundamentalismului islamic, cel care promoveaza ideea "razboiului sfant" impotriva civilizatiei decadente, mercantil-plutocratice pe care ar simboliza-o Statele Unite. In multe privinte, acest fundamentalism se intalneste cu viziuni nu mai putin sumbre despre capitalismul liberal, precum cele sustinute in secolul al XIX-lea de Biserica Catolica, iar astazi, de ideologii apropiati de asa-numita "teologie a eliberarii".

Intr-un excelent articol publicat in revista Journal of Democracy (publicata sub egida Fundatiei Nationale pentru Democratie, NED, la Washington), politologul bulgar Ivan Krastev atrage atentia asupra diferentelor de atitudine in raport cu SUA in Europa de Vest, comparate cu cele din Europa de Rasarit si Centrala. Este simptomatic ca rezultatele unor sondaje de opinie facute de proiectul comun asupra anti-americanismului al Univesitatii Central Europene si al Universitatii din New York (Institutul Renmarque) situeaza Romania si Kosovo drept punctele din Europa de Sud-Est unde anti-americanismul este cel mai putin intens. In ansamblu, dincolo de rezervele formulate de unii comentatori, exista o tendinta generala in intreaga lume post-comunista (pana la un punct chiar si in Rusia) de a refuza cliseele extenuate ale anti-americanismului. Dimpotriva, sustine Krastev, si nu pot fi decat de acord cu el, in Europa post-comunista se afirma un curent pe care ar fi dezirabil sa-l identificam si sa-l sustinem: anti-anti-americanismul. Unui mit politic precum cel antiamericani se poate raspunde recunoscand faptul ca valorile americane (acele puncte nodale consacrate in Constitutie si alte documente fondatoare) sunt esentiale pentru sutinerea democratiei in state care au cunoscut experientele tragice ale totalitarismelor de dreapta si de stanga. In plus, un alt element care motiveaza in mare masura anti-americanismul in Europa de Vest si in lumea araba este departe de a juca un rol important in lumea post-comunista. Ma refer la probleme legate de Orientul Mijlociu si de atacurile impotriva statului Israel (inclusiv ideologia totalitara a islamismului revolutionar pentru care Israelul este lipsit de legitimitate politica sau juridica si ar trebui sa dispara). Din varii motive, inclusiv o crescanda tendinta de asumare a trecutului si recunoastere a catastrofei exterminarii evreimii europene de catre nazisti si complicii lor, in Europa de Est si Centrala retorica anti-sionista nu are sustinatori in randurile elitelor intelectuale si politice (ceea ce nu inseamna ca nu exista miscari ori chiar partide xenofobe si mai mult sau mai putin mascat anti-semite). In Franta, din nefericire, cum o demonstreaza studii recente, intre care as aminti pe cele ale lui Pierre-Andre Taguieff, s-a dezvoltat, alaturi si impreuna cu traditionalul anti-americanism, o noua iudeofobie.

Anti-americanismul, asadar, nu poate fi separat de mentalitat ile anti-moderne, de refuzul diversitatii, dar si de tendintele de a opune viziuni dogmatic-religioase drept noi retete de regenerare a umanitatii. A nu vedea filiatiunile dintre aceste tendinte si ideologiile anti-liberale (comunismul si fascismul fiind evident cele mai dezastruoase, deopotriva prin putere de seductie si prin numar de victime) inseamna sa inchidem ochii in fata realitat ii. In plus, anti-americanismul actual nu este pur si simplu un efect al politicii administratiei George W. Bush, mai ales in perioada de dupa 11 septembrie. Sa nu uitam ca presedintele Bill Clinton a fost primit cu acuta ostilitate in Grecia, tara membra a NATO si a UE. Majoritatea grecilor au sustinut regimul lui Milosevici, promovand ceea ce ziaristul elen Takis Michas numea “alianta nesfanta” cu dictatorul sarb. Tinand cont de aceste elemente, mi-e teama ca secolul XXI va cunoaste intensificarea mitului anti-american care, prin efectele sale, nu poate decat slabi democratiile liberale.